

Mato ZOVKIĆ
Josipa Stadlera 11
BiH – 71 000 SARAJEVO
mato.zovkic@bih.net.ba

PRIJEVOD SVETOGA PISMA: PASTORALNI ILI TEOLOŠKI?

Sažetak

Ovo je jedno od izlaganja na simpoziju KBF-a u Sarajevu 5. i 6. studenog 2020. na temu Ignorantia Scripturae ignorantia Christi est. U nastojanju da prikaže kako današnji prevoditelji Biblije na velike jezike drže do vjernosti izvorniku i bliskosti čitateljima, autor iznosi kratak uvid u četiri prijevoda na njemački, dva na engleski, dva na talijanski i dva na francuski. Zagrebačka Biblija 1968. plod je suradnje ondašnjih književnika zagrebačkog kruga i katoličkih bibličara okupljenih oko profesora Bonaventure Duda. Ističe da su studenti teologije i pastoralni djelatnici na hrvatskom govornom području dobili veliku pomoć kada je B. Duda organizirao i god. 1994. izdao uvode i komentare za biblijske knjige iz La Bible de Jérusalem te 2011. slične uvode iz Traduction oecuménique de la Bible. Zatim obrađuje motuproprij pape Franje Scripturae sacrae affectus od 30. rujna 2020. u kojem je Jeronimova Vulgata prikazana kao gradnja mostova među kulturama i narodima. Na inicijativu Hrvatskog biblijskog društva u Zagrebu 23 bibličara i 2 kroatista radili su od 2001. do 2020. na novom prijevodu Biblije na standardni hrvatski. Rad prevoditelja i zahvati lingvisti završeni su u listopadu 2020. i prijevod čeka imprimatur hrvatskih biskupa prije tiskanja. Na pitanje postavljeno u ovom naslovu autor odgovara da prijevod Biblije treba biti vjeran izvorniku i razumljiv ciljnoj skupini u vlastitom narodu.

Ključne riječi: izvorni jezici Biblije, kultura pisaca i povijesnih naslovnika, napredak u razumijevanju svetoga teksta, promjene u jeziku pojedinog naroda, svečani jezik Biblije i ciljne skupine u prijevodu, inkluzivni jezik tako da se žene osjećaju uvažene, prijevod vjeran i razumljiv.

Uvod

KBF u Sarajevu priređuje ovaj simpozij o Svetom pismu kao hermeneutskom ključu za poznavanje Krista raskršćenog i uskrslom u duhu motuproprija pape Franje *Aperuit illis* od 30. rujna 2019. kojim je uveo Nedjelju Božje riječi određivši da se ona slavi na treću nedjelju u godini. Te nedjelje za evanđelje imamo Matejev, Markov ili Lukin izvještaj o Isusovoj nastupnoj propovijedi gdje u svjetlu Pisma dotadašnji građevinski radnik iz Nazareta najavljuje nastup vladavine Božje i zove

sve na obraćenje. Papa želi da ova nedjelja bude intonirana ekumenski i posluži „jačanju veza sa Židovima“ (br. 3).¹ Budući da vrlo mali broj znanstvenika može čitati Riječ Božju u izvornim jezicima (hebrejski, aramejski, grčki), većini kršćana i drugih čitatelja ona je dostupna samo u prijevodima koje bi trebalo priređivati svakih tridesetak godina zato što napreduje proučavanje svetog teksta na izvornim jezicima i što zastarijevaju prijevodi na jezike onih kojima su namijenjeni.² Odmah moram najaviti da ovdje ne možemo govoriti o prijevodu SP za čitanje u liturgiji Crkve o kojem je Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata izdala instrukciju *Liturgiam authenticam* 28. ožujka 2001. Ipak, možemo se nadahnuti načelom iz toga dokumenta jer na početku poglavlja o prijevodu SP za čitanja u liturgiji istaknuto je: „Poželjno je da prijevod Svetoga pisma bude priređen po načelima zdrave egzegeze i visoke književne kakvoće, ali također imajući u vidu posebne potrebe liturgijske uporabe što se tiče stila, odabira riječi te odabira među mogućim različitim tumačenjima“ (br. 34).

1. Prevoditeljima je stalo je do vjernosti izvorniku i bliskosti čitateljima

Židovi imaju iskustvo prevođenja u Septuaginti, a kršćani u Jeronimovoj Vulgati. Oba ova zaslužna prijevoda priređena su za potrebe vjerničke zajednice koja je svoje svete knjige prvenstveno čitala u bogoslužju, a tek zatim su pojedinci proučavali te knjige u osobnom čitanju. Priređivači obaju ovih prijevoda više su bili okrenuti izvorniku nego čitateljima do te mjere da su ponekad ropski prenosili konstrukcije, izraze, redoslijed riječi i metafore izvornika. Današnji prevoditelji više računaju s recepcijom u vlastitoj crkvenoj zajednici ili kod pojedinaca svojega naroda i vremena. Zato stručnjaci raspravljaju o prihvatljivosti i

¹ Službeni prijevod na hrvatski donosi *Vrhbosna* 4/2019., 261-266.

² Usp.: Božo LUJIĆ, „Kako prevoditi Bibliju“, *Biblija danas* 3 (2017.), 3-8. U istom broju Dubravko Turalija napisao je prilog o Šarićevoj Bibliji koja je prvi puta tiskana u Sarajevu 1941.-1943., zatim u Madridu 1960. a u popravljenom obliku (egzegetski i jezično) ponovno izdana u Zagrebu 2006. Karlo Višaticki napisao je 2014. članak o Katančićevu prijevodu SP iz god.1831. Ja sam napisao prilog „Moje iskustvo suradnje u prevođenju Tob i Jak za projekt novoga prijevoda Biblije“, 18-23; Božo LUJIĆ, „Lingvističke teorije prevođenja i novi hrvatski prijevod Biblije“, *Bogoslovska smotra* 77 (2007.), 59-102 o tome opširno raspravlja te donosi *Smjernice za intereklezijalnu suradnju na prijevodu* iz Rima god. 1987. koje su prihvatili katolici i neki nekatolički priređivači prijevoda SP. U tim smjernicama dogovoreno je da se za tekst NZ prihvaća *The Greek New Testament* izdan u Stuttgartu, a za tekst SZ *Biblia hebraica stuttgartensia*.

dinamičnosti prijevoda.³ Američki lingvist, koji je predvodio timove za prijevod NZ na afričke jezike, Eugene Nida (1914.-2011.), formulirao je teoriju o dinamičkoj ekvivalentnosti u prevođenju Biblije koja se temelji na prevođenju smisla rečenice, a ne riječ po riječ. U jednom intervjuu god. 2002. formulirao je srž svoje teorije: „Pomoći prevoditeljima da budu spremni reći što znači tekst, ne što znače upotrijebljene riječi, nego što znači tekst!“⁴ Iz ovog vida pogledajmo svojstva nekih novijih prijevoda kod velikih naroda.

Njemačko biblijsko društvo sa sjedištem u Stuttgartu (*Deutsche Bibelgesellschaft* – dalje: DBG), u elektroničkom članku o današnjim prijevodi-ma Biblije na njemački prikazuje 35 prijevoda dostupnih ove godine, ali na početku skreće pozornost: „Postoji velik broj Biblija na njemačkom. Međutim, nije svaki prijevod jednako prikladan za svaku svrhu.“⁵ Iz ove skupine vrijedno je donijeti pregled četiriju prijevoda.

„Zajednički prijevod“ (*Einheitsübersetzung*) dale su prirediti Biskupske konferencije Austrije, Njemačke, Švicarske te pet biskupija izvan ovih zemalja u kojima se liturgija slavi na njemačkom. Prvi puta je tiskan god. 1980. za uporabu u liturgiji, popravljeno izdanje na kojem je radilo 60 stručnjaka tiskano je 2016.⁶ U prikazu DGB-a istaknuto je kao pozitiv-

³ Usp.: Diphus C. CHEMORON, „Considerations for Acceptability in Bible Translation“, 2009., www.ve.org.za, pet stranica (uvid 20. 10. 2020.). Postavlja četiri kriterija: točnost, jasnoća, prirodnost i autentičnost. Govori iz iskustva prevođenja na afričke jezike.

⁴ Pregled njegova djelovanja i učenja o prijevodu Biblije može se naći u više natuknica „Eugene Nida“ na internetu. Djela u suautorstvu: *From One Language to Another* (Nelson, 1986.); *The Greek-English Lexicon of the New Testament based on semantic domains* (UBS, 1988). Kao protestantski pastor i bibličar bio je otvoren za ekumensku suradnju s drugim kršćanima i pridonio je formuliranju načela za ekumensko prevođenje Biblije koja je prihvatila i Sv. Stolica.

⁵ DEUTSCHE BIBELGESELLSCHAFT (dalje: DBG), *Deutsche Bibelübersetzungen im Vergleich*, 36 stranica (uvid 6. kolovoza 2020.). Svaki prijevod obrađen je prema deset rubrika, kao na pr.: evangelički ili katolički, jezični stil, ima li bilješke, ciljna skupina, zaključna prosudba.

⁶ Egzegetsku procjenu, između ostalih, dali su Gregor GEIGER, „Die Revision der Einheitsübersetzung: Eine kritische Würdigung“, *Studii franciscani liber annuus* 67 (2017.), 299-327.; Christoph KÄHLER, „Die Revision der Einheitsübersetzung – Geschichte, Ziele und Ergebnisse“, *Theologische Literaturzeitung* 142 (2017.), 12, 1294-1304. Geiger uočava da je ovo izdanje doslovnije od prvoga, žali što još nije dovoljno uočeno, ali se nada da će biti kada bude uvedeno u katoličku liturgiju. Kähler uspoređuje ovo izdanje s novom Zürškom Biblijom i Lutherovom Biblijom, raduje se što protužidovski tekstovi u kršćanskoj Bibliji nisu zaoštravani, što su u nekim Pavlovim tekstovima uz „braćo“ dodavane i „sestre“, što su katolički i evangelički poglavari na ekumenskom bogoslužju 9. veljače 2017. razmijenili obnovljena izdanja katoličke i evangeličke Biblije na njemačkom. Obojica kao pozitivno ističu da je prijevod načinjen na „gehobenes Deutsch – svečanom njemačkom“.

no da je prijevod priređen na svečanom *današnjem* njemačkom, ali da su na žalost promijenjeni neki metaforički izrazi u odnosu na ranije izdanje (na pr. „ruka“ u „moć, snaga, gospodstvo“). Tip prijevoda je filološki s komunikativnim umecima, različito od knjige do knjige. Božje ime nije Jahve, nego Gospodin, a ostala biblijska imena su ekumenska kako su prihvaćena na njemačkom govornom području (ne više latinizirana po uzoru na Vulgatu). Bilješke se odnose na tumačenje teksta, a ponegdje na prenošenje teksta u rukopisima. Na završetku pojedinog odlomka navedene su upute na paralelne tekstove. Citati i aluzije iz SZ u novozavjetnim tekstovima označeni su kosim slovima. Eventualni korisnici reformatorskog usmjerenja upozoreni su da ovaj prijevod donosi i deuterokanonske knjige SZ koje protestanti nazivaju apokrifima. Iako ciljna skupina nije istaknuta, ovo je službeni katolički prijevod „za njemačko područje u bogoslužju, obrazovanju, pastoralu i privatnom čitanju. Ime *Einheitsübersetzung* govori da taj prijevod sačinjava zajednički tekst Biblije na njemačkom za sve katoličke biskupije njemačkog govornog područja.“ Ukupna procjena: pouzdan prijevod koji slijedi umjerenu liniju u pogledu stila i tehnike prevođenja.

Lutherova Biblija tiskana je prvi puta 1522. godine te službeno revirirana tokom povijesti sedam puta za liturgijsku i studijsku uporabu među reformiranim kršćanima. Najnovije izdanje je iz 2017. godine. To izdanje ponegdje ublažava Lutherov snažan njemački koji i dalje ostaje svečan (*gehoben*). Tip prijevoda je filološki s jakom komunikativnom primjesom. Na mjestima koja su Lutheru bila važna, sačuvan je njegov plastičan njemački. Temeljne riječi za reformatore, kao vjera, milost, utjeha na više mjesta upotrijebljene u smislu izvornog jezika (npr. 1 Pt 3,1; Ps 73,1). U pisanju Božjeg imena i drugih imena revizori su se držali ekumenskog dogovora za njemačko govorno područje. U bilješkama uz kratki komentar ponegdje je naveden Lutherov tekst. Lutherovi uvodi i bilješke sa strane više se ne navode. Paralelni tekstovi navedeni su uz naslove, a paralele za pojedine stihove na dnu stranice. Ključna mjesta istaknuta su polumasnim tiskom. Apokrifne knjige (za katolike deuterokanonske) navedene su na kraju. Luther je poslanice Hebrejima, Jakovljevu, Judinu i knjigu Otkrivenja stavljao na kraj kao dodatak. U ovom izdanju one su stavljene na uobičajeno mjesto. Prijevod je namijenjen evangeličkim zajednicama koje su povijesno vezane uz Lutherov tekst, osobito čitateljima koji su povijesno obrazovani i drže do lijepog njemačkog. To je službeni tekst za evangeličke Crkve u Njemačkoj i za naobrazbu. Ključna mjesta prikladna su za meditiranje i učenje napamet.

Ukupna procjena (DBG): „I danas ‘klasični’ prijevod Biblije nedostižne razine, prožet Lutherovom metodom prevođenja koja je djelomice

genijalno odražena na njemačkom i zgsnuta na ključnim mjestima. U okviru revizije 2017. godine na nekoliko mjesta, koja su bila promijenjena u ranijim revizijama, ponovno su uspostavljene Lutherove riječi te tako ojačan tradicionalni jezični oblik. Time se Lutherov tekst ubraja sada kao i prije u vrhunske prijevode Biblije.“

Züriška Biblija vezana je uz djelovanje švicarskog reformatora Ulricha Zwinglija koji je sa svojim prijateljem Leonom Judom prevodio na njemački Bibliju te ju dao tiskati u nastavcima od 1524. do 1529. Nju su do 1772. izdavali privatnici, a god. 1817. preuzelo ju je i počelo izdavati Züriško društvo za Bibliju i misije. Godine 1907. Züriška crkvena sinoda preuzela ju je za Bibliju Evangeličko-reformirane Crkve u Švicarskoj i dala priredili revidirano izdanje. Novo revidirano izdanje predstavljeno je 24. lipnja 2007.⁷, a u izdanju iz 2019. dodane su u Stari zavjet deuterokanonske knjige.

Ovom prijevodu temelj je filološka analiza, jezik je svečani, stil moderan i profinjen ali bez kićenosti, jer odražava dob biblijskih tekstova, ali izbjegava arhaičnost. Pri njemačkom oblikovanju biblijskih imena uključuje posebnosti izvornih jezika, ali uz uvažavanje činjenice da su neka imena na njemačkom postala opće dobro. Božje ime Jahve sustavno je prevedeno s Gospodin. Službeno je prijevod namijenjen evangeličkim kršćanima kantona Zürich, ali stvarno svim tradicionalnim čitateljima Biblije, posebno onima s književnim interesom. Prijevod je dobio ocjenu visoke razine jer vrednuje moderni stil, ali čuva tragove porijekla biblijskih tekstova iz drukčije kulture. Priređivači revidiranog izdanja *Einheitsübersetzung* uvažavali su neka rješenja iz ovoga prijevoda. Protestantski bibličar Christoph Käbler naziva ova tri njemačka prijevoda crkvenima te zaključuje: „Zajedničke crte svih triju crkvenih prijevoda nadilaze znatno još uvijek prepoznatljive razlike jer egzegetski uvidi u smisao konačnog teksta jedva se još mogu konfesionalno koristiti.“⁸

Biblija na primjerenom jeziku (*Bibel in gerechter Sprache*) nastala je iz inicijative evangeličkih znanstvenica i znanstvenika koji su prevodili odabrane biblijske tekstove za Evangeličke crkvene dane osamdesetih godina prošloga stoljeća u Njemačkoj. Iz toga kruga ujesen 2001. udružilo se 52 znanstvenica i znanstvenika u novom prevođenju Biblije na primjeren

⁷ *Zürcher Bibel 2007* (Zürich: Theologischer Verlag, 4. Auflage 2012.). Uvod u SZ str. 1-48, tekst SZ 1340 str., tekst NZ 434 str., Glosar 165 str., 6 geografskih karata u boji, Uvod u NZ str. 49-92. Kratki uvodi u pojedine knjige Biblije. Ne donosi deuterokanonske knjige.

⁸ C. KÄHLER, „Die Revision der Einheitsübersetzung – Geschichte, Ziele und Ergebnisse“, 1304.

ili prilagođen njemački. Pod „primjerenim“ (*gerecht*) misli se veća pozornost prema izvornim tekstovima, pravednost prema ženama u Bibliji, uvažavanje spoznaja o židovskoj religiji na temelju dosadašnjeg dijaloga kršćana sa Židovima. Tiskana je god. 2006. u izdanju Gütersloher Verlagshaus. Katolička znanstvenica prof. dr. Ursula Rapp je teologiju magistrirala u Beču 1990. a doktorirala u Grazu 2001. disertacijom o Mojsijevoj sestri Mirjam prema Hebrejskoj Bibliji i habilitirala se za egzegezu SZ radom o povezanosti mudrosti i spola prema odlomcima o ženama u Knjizi Sirahovoj. Ona ovako vrednuje ovaj revolucionarni prijevod: „Često me pitaju kako treba upotrebljavati *Bibliju na primjerenom jeziku*. Najprije bih kazala: kao i svaku drugu Bibliju: čitati, ali ne posve sami. Biblija je knjiga zajednice i njezine smislove izvodimo u zajedničkom čitanju i razmišljanju. Uvijek je bio dobar tip izvlačenja smisla biblijskih tekstova uspoređivanjem prijevoda i to se sada još jednom zorno nudi. Jedna osoba ili dvije mogu, npr., posebno pripremiti pojmove iz glosara uz pojedine tekstove te o njima izvijestiti. Ne treba ih secirati da bi se došlo do razumijevanja nekog teksta.“⁹

Priređivači prikaza o ovom prijevodu na internetskoj adresi DBG-a ističu da je prijevod načinjen prema znanstvenim izdanjima Hebrejske Biblije, Septuaginte i Novoga zavjeta na grčkom, da mu je jezik svečan, ali današnji i da sadržava svojstva koja proistječu iz programskog nastojanja oko ‘primjerenog jezika’, npr. konsekventno inkluzivne formulacije (također svjesno anakrono, kao ‘carinarke i carinici’ te ‘svećenice i svećenici’) ili kovanice kao ‘sveta Duhova snaga’ mjesto ‘Duh Sveti’. Tip prevođenja je filološki, ali povremeno s namjernim proširenjima (u Mt 5,45: Tako ćete postati kćeri i sinovi Boga vašega Oca i Majke na nebu koja daje da njezino sunce izlazi nad zlima i dobrima...) ili promjenama gramatičkog roda (Ps 2,7b: „Ona mi reče: Moja si, danas te rodih“). Donosi na rubu hebrejske i grčke pojmove koji su objašnjeni pri kraju u glosaru. Redoslijed knjiga SZ prema hebrejskom rasporedu: Tora, Proroci, Spisi. Ciljna skupina su osobe kritične prema tradicionalnom govoru i modelima razmišljanja. Taj prijevod izazvao je žestoke kritike.

Talijanska biskupska konferencija (CEI) dala je inicijativu za nov prijevod Biblije na talijanski god. 1965. određivši da se prijevod priredi s izvornih jezika, da bude teološki precizan, da mu jezik bude lijep moderan talijanski te da bude prikladan za čitanje u liturgiji.¹⁰ Tiskana je god. 1971. u Rimu.¹¹ Predstavljajući ovoga prijevoda ističu da je priređen na suvremenom

⁹ Ursula RAPP, „Die Bibel in gerechter Sprache“, www.dioezese-linz.at (uvid 10. kolovoza 2020.), šest stranica; citirani tekst str. 5-6.

¹⁰ Usp.: natuknicu „Bibbia CEI“, *Wikipedia*, 6 stranica (uvid 14. listopada 2020.).

¹¹ *La sacra Bibbia*, a cura della Conferenza Episcopale Italiana, dva sveska (Roma: Edizioni pastorali italiane, 1971.).

talijanskom, s uvažavanjem funkcionalne ekvivalencije, da su neki semi-tizmi preoblikovani, ali su se provukle i neke pogreške. Zato je god. 2008. tiskano novo, popravljeno izdanje.¹² U nj je zadužena ekipa ugradila kritičke primjedbe koje su iznesene na prvo izdanje, osobito teškoće u vezi s javnim čitanjem i naviještanjem te s književnim stilom.

Talijansko biblijsko društvo, uz asistenciju Ujedinjenih biblijskih društva iz Londona, priredilo je god. 1985. interkonfesionalno izdanje „Biblije na tekućem jeziku – *Bibbia in lingua corrente*“.¹³ Priređivači su se složili da sedam knjiga SZ sačuvanih samo na grčkom nazovu deuterokanonskim te da ih tiskaju nakon knjiga hebrejskog kanona (str. 1092-1323). Nakon vrlo kratkog „Općeg uvoda u Bibliju“ i uputa za služenje ovim izdanjem (str. 9-12), slijedi „Opći uvod u SZ (17-18)“, a prije kanonskog teksta čitatelji su informirani o sastavu, autoru i povijesnoj pozadini pojedine knjige. Nakon kanonskog teksta svih knjiga priređeni su „Rječničič“ (419-428), „Analitičko kazalo“ (429-452), Kronološka tablica na četiri stranice, trinaest geografskih karta u crno-bijeloj tehnici. Na kraju su izložena načela kojih su se držali prevoditelji i izdavači, od kojih je jedno: vjerno prenošenje značenja izvornika, ne parafraziranje. To je osvijetljeno različitim nijansama grčke riječ *sarks* u NZ koja se ne može svagdje jednako prevoditi. Na kraju je popis prevoditelja i revizora, katoličkih i evanđeličkih. Među katoličkim revizorima je i Carlo Martini, prije rektor Papinskog biblijskog instituta, koji je u vrijeme nastajanja ovoga prijevoda bio nadbiskup Milana. Papa Ivan Pavao II. 26. studenog 2001. zahvalio je u audijenciji predstavnicima biblijskih društava koja su ovaj projekt priredila te, između ostaloga, istaknuo:

„Objavljivanje međukonfesionalnog prijevoda na zajedničkom govornom jeziku (*linguaggio comune*) očituje se kao inicijativa od

¹² *La sacra Bibbia*, Conferenza Episcopale Italiana, dva sveska (Libreria Editrice Vaticana, 2008.). Kasnija izdanja pod naslovom: *La Bibbia via verità e vita. Nuova versione ufficiale della Conferenza Episcopale Italiana* (Edizioni San Paolo, 2009.) i kasnije.

¹³ *Parola del Signore – La Bibbia. Traduzione interconfessionale in lingua corrente*, Quarta ristampa: (Torino: Elle Di Ci, Gennaio 1997.). Na str. drugoj istaknuto je: „Zaključni tekst ovoga prijevoda odobrio je Univerzalni talijanski biblijski savez (Uprava za Europu), a s katoličke strane crkvena vlast (Talijanska biskupska konferencija).“ U Prezentaciji priređivači kažu: „Ovaj prijevod, objavljen u suradnji s Elle Di Ci, plod je rada dugog iskustva koje je Univerzalni biblijski savez stekao prevodeći Bibliju na glavne svjetske jezike. Razlikuje se od ostalih jer nastoji prevesti hebrejski i grčki tekst riječima i oblicima svakodnevnog talijanskog jezika. Ne dodaje niti oduzima ikakvu informaciju sadržanu u izvornim tekstovima, nego nastoji današnjem čitatelju priopćiti upravo ono što je tekst govorio starinskim čitateljima slijedeći metodu dinamičke ekvivalencije... Protestanti i katolici zajedno su radili na ovom prijevodu i zajedno ga predstavljaju čitateljima.“

velike ekumenske važnosti koja se dogodila u Italiji. Za velik broj naših suvremenika ona sačinjava vrijedan doprinos poznavanju Riječi Božje i zbližavanju s njom.“¹⁴

U svibnju 2014. objavljeno je novo, popravljeno izdanje ove Biblije. Priređivači ove Biblije na tekućem jeziku za današnje talijanske čitatelje morali su se nadahnuti izdanjem *Good News Bible* (GNB) u Americi i Britaniji. Projekt ovoga prijevoda vezan je uz zalaganje Eugena Nide i njegova suradnika baptista Roberta Bratchera (1920.-2010.). NZ tiskan je 1966., a SZ 1976.¹⁵ Nakon što su priređivači pristali da budu stavljene i deutero-kanonske knjige SZ, priređeno je god 1996. katoličko izdanje koje je god. 2005. ponovljeno pod naslovom *Holy Bible: Good News Translation, Catholic Edition*. Inače katolici engleskog govornog područja imaju na raspolaganju 19 različitih prijevoda, od kojih je većina više puta tiskana.¹⁶ Ovaj prijevod podupiru i šire Britansko i strano biblijsko društvo (British and foreign Bible society) te Američko biblijsko društvo (American Bible society). GNB preveden je na svagdanji engleski i spada među najprodavanije prijevode Biblije. Neka izdanja ukrašena su crtežima biblijskih likova i događaja, što ih čini privlačnima djeci i mladim čitateljima. Pri tome su prevoditelji morali podleći pojednostavljenjima u kojima je ponekad zatamnjen smisao izvornika. Na engleskom govornom području upotrebljava se i engleski prijevod Jeruzalemske Biblije koji je odobren za liturgijska čitanja. God. 2012. Katolička biskupska konferencija Sjedinjenih Država najavila je projekt revizije NZ izdanja *New American Bible*¹⁷ s nakanom da bude upotrebljavan isti tekst u pojedinačnim biblijskim susretima, katehezi i liturgiji. Rad je počeo uspostavom načela i formiranjem uredničkog vijeća god 2013. i povjeren je Katoličkom biblijskom društvu. Kad revizija bude usvojena, biskupi će tekst poslati Sv. Stolici na uvid pa se dopuštenje za uporabu očekuje oko god. 2025.

¹⁴ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II XXIV,2* (Roma: 2003.), 960-962, citat str. 961.

¹⁵ Osnove podatke o ovom prijevodu na suvremeni engleski preuzimam iz članka „Good News Bible“, *Wikipedia*, 4 stranice (uvid 13. 8. 2020.).

¹⁶ Usp.: članak „Catholic Bible“, *Wikipedia*, 7 stranica (uvid 13. 8. 2020.).

¹⁷ *The New American Bible* priređena je prvi puta u dva sveska 1969. i 1970. na poticaj biskupâ i njezin revidirani tekst uzet je u Studijsku Bibliju za katolike. Donald SENIOR – John J. COLLINS (ur.), *The Catholic Study Bible* (New York: Oxford University Press, 2006.) donosi u uvodu 8 članaka općeg uvoda u SP (str. 3-84), zatim uvode u pojedinu knjigu SZ i NZ (str. 85-525); slijedi tekst pojedinih knjiga s kratkim bilješkama i paralelnim mjestima ispod crte (str. 3-1694), glosar (1697-1708), mjere i utezi (1709-1710), naznake čitanja za tri liturgijske godine i 34 liturgijska tjedna (1711-1722), kazalo imena i pojmova (1725-1749), popis suradnika (1751-1753), konkordancija (1725-1851), 14 geografskih karata. Popravljeno izdanje tiskano 2011.

Američki katolički bibličar Emil A. Wcela u članku o katoličkom prijevodu Biblije donosi izreku rabina Jude bar Ilaija iz 2. st. po Kr.: „Ako tko prevede neki stih ropski doslovno, lažac je; ako mu nešto doda, hulitelj je i klevetnik.“¹⁸ Wcela osvjetljava uobičajeno protivljenje novim prijevodima Augustinovim pisanim protestom o biljci koja je izrasla nad razočaranim Jonom u Ninivi, prema Jona 4,6. Hebrejski izraz *qīqājōn* koji jednostavno znači „biljka“, Jeronim je u Vulgati preveo „hedera“ (bršljan), a u starom latinskom prijevodu bilo je „cucurbita“ (tikva). Augustin je napisao Jeronimu:

„Ne želim da se tvoj prijevod s hebrejskog čita u crkvama, iz straha da ne uznemirim Kristovo stado velikom smutnjom obznanjujući nešto novo, nešto na izgled protivno Septuaginti čiji prijevod su navikle slušati njihove uši i srca i koju su čak i apostoli prihvatili!“¹⁹

Ovaj američki katolički bibličar studiozno analizira provedbu uputa Sv. Stolice za prijevod liturgijskih tekstova, od *Come le prévoit* Vijeća za implementaciju Konstitucije o liturgiji 1964. do *Liturgiam authenticam* (LA) 2001. Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata. Iako su smjernice LA donijele osvježene propise za liturgijski prijevod, „obvezatno su utjecale na američke prijevode, barem one koje je zagovarala biskupska konferencija“.²⁰ U zaključku navodi tri načela za suvremene prijevode Biblije iz govora Ivana Pavla II. djelatnicima Ujedinjenih biblijskih društava i Biblijskog društva Italije 26. studenog 2001.: „Dobar prijevod temelji se na tri stupa koji trebaju istovremeno podržavati cijeli pothvat. Prvo, treba postojati duboko poznavanje izvornog biblijskog jezika i kulture. Nadalje, treba postojati slična dobra bliskost s jezikom i kulturnim kontekstom ciljne skupine. Konačno, da bi cijeli pothvat bio uspješan, treba postojati adekvatno ovladavanje sadržajem i značenjem onoga što biva prevedeno. U međukonfesionalnom prijevodu Biblije koji ste priredili nastojali ste biti vjerni duhu izvornog teksta, ali ste u isto vrijeme nastojali učiniti tekst razumljivim suvremenim čitateljima, upotrebljavajući riječi i oblike svagdašnjeg govora.“ Autor s tugom zaključuje: „Mudre riječi, ali vrag je u detaljima!“²¹

¹⁸ Emil A. WCELA, „What is Catholic about a Catholic translation of the Bible?“, *The Catholic Biblical Quarterly* 71 (2009.), 247-263, osobito 250.

¹⁹ E. A. WCELA, „What is Catholic about a Catholic translation of the Bible?“, 249-250.

²⁰ E. A. WCELA, „What is Catholic about a Catholic translation of the Bible?“, 259.

²¹ E. A. WCELA, „What is Catholic about a Catholic translation of the Bible?“, 263 „Wise words – but the devil is in the details.“

2. Papa Franjo: prijevod je inkulturacija Riječi Božje u vlastiti narod

U motupropriju²² *Aperuit illis* kojim je prošle godine ustanovio Nedjelju Božje riječi na treću nedjelju u liturgijskoj godini A, B i C, Papa Franjo izražava radost što su u „raznim mjesnim Crkvama poduzete brojne inicijative kako bi Sveto pismo postalo sve dostupnije vjernicima, tako da u njima poraste zahvalnost za tako veliki dar te se predano trude živjeti ga u svakodnevnicima i dosljedno ga i odgovorno svjedočiti“ (br. 2). Prvi korak u dostupnosti Biblije vjernicima u pojedinom narodu jest *vjeran i razumljiv* prijevod. O potrebi i ulozi prijevoda Biblije ovaj Papa govori u apostolskom pismu *Scripturae sacrae affectus* od 30. rujna 2020. kojim oživljava ulogu sv. Jeronima u prevođenju Biblije na latinski kao jezik razumljiv obrazovanim kršćanima Zapada od 5. do 18. stoljeća.²³ Dokument se sastoji od sljedećih podnaslova:

- Uvod (povod i svrha dokumenta);
- Od Rima do Betlehema (Jeronimov život i svjedočko djelovanje);
- 'Mudrosni' vid Jeronimova života (totalno odan Bogu i kreativan znanstvenik);
- Ljubav prema Svetom pismu (koje je povjereno Crkvi);
- Proučavanje Svetoga pisma (tumač Pisma ima ulogu đakona koji zna egzegezu i teologiju SP);
- Vulgata (rudnik inspiracije književnicima i slikarima);
- Prijevod kao inkulturacija (prevoditelj omogućuje susret kultura; bez prijevoda SP ne razumijemo sebe ni druge);
- Jeronim i Petrova stolica (danas trebamo lijek milosrđa i komuniciranja);
- Voljeti ono što je Jeronim volio (čitanjem i razmatranjem SP svoje srce činimo Kristovom knjižnicom).

Očito je da se papa Franjo poslužio nacrtom dokumenta koji su mu priredili bibličari jer ističe da je za tumačenje Pisma potrebno imati

²² Motuproprij je valjana riječ u crkvenom hrvatskom za dokument koji Papa piše na vlastitu inicijativu i pri tome se ponekad ne drži formalnosti kakve postoje u drugim crkvenim dokumentima. Usp.: Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija, II. izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje* (Split: Marija, 1976.), 165.

²³ *Apostolic Letter „Sacrae Scripturae affectus“ on sixteen hundredth Anniversary of the death of Saint Jerome*, 30 September 2020., 17 stranica (internetska adresa Vatikana, uvid 18. listopada 2020). Služim se i talijanskim službenim prijevodom *Lettera apostolica Scripturae sacrae affectus del Santo Padre Francesco nel XVI centenario della morte di San Girolamo*.

adekvatnu naobrazbu i vještinu. Sa zahvalnošću spominje crkvene institucije na kojima profesori i studenti proučavaju Bibliju Židova i kršćana u kontekstu naroda i kulture u kojoj su sveti spisi nastajali: Papinski biblijski institut u Rimu, Franjevački biblijski studij u Jeruzalemu i Patristički institut *Augustinianum* u Rimu. U tom kontekstu ističe:

„Na žalost, mnogi zanemaruju ili omalovažavaju bogatstvo Pisma jer nisu dobili solidnu podlogu na ovom području. U crkvenim programima spremanja za svećenike i katehiste, zajedno s većim naglašavanjem Pisma, trebalo bi također ulagati napore da se svim vjernicima pružaju sredstva kako bi svetu knjigu mogli otvarati te iz nje izvlačiti dragocjene plodove mudrosti, nade i života.“²⁴

Za službu prevoditelja i tumača Biblije Jeronim se počeo pripravljati god. 374. kada se u blizini Antiohije povukao na monaško življenje te počeo intenzivno studirati grčki i hebrejski. Za instruktora u hebrejskom unajmio je jednog Židova. Prva vježba bio mu je prijevod s grčkoga na latinski nekoliko važnih crkvenih djela, kao Origenove homilije i Euzebijeva povijest Crkve. Nakon što se god. 382. vratio u Rim i stavio se na raspolaganje papi Damazu, na Aventinu je otvorio pouku za kršćanke s temeljitim proučavanjem SP. Tada je počeo reviziju ranijeg prijevoda evanđelja. Nakon smrti pape Damaza vratio se u Palestinu, a od 386. nastanio u Betlehemu gdje je ostao do smrti prevodeći SP s hebrejskog, aramejskog i grčkog na latinski. Bio je uz to duhovni vođa monaha i monahinja te pastoralni pratilac hodočasnika. Papa Franjo ističe da je Jeronim prevodilačkim i komentatorskim radom djelovao unutar crkvene zajednice i bio na raspolaganju zajednici pa je svojim znanstvenim radom postao

„uzor sinodalnosti nama i našem vremenu. Taj rad može također poslužiti kao uzor različitim crkvenim kulturnim institucijama koje su pozvane da budu mjesta gdje znanje postaje služenje jer se nikakav pravi i integralni ljudski razvoj ne može dogoditi bez zbornog znanja koje je plod suradnje i vodi većoj suradnji.“²⁵

Jeronim je također uzor kršćanskim znanstvenicima koji bi trebali stalno imati na pameti da znanje „ima religioznu vrijednost samo ako se temelji na isključivoj ljubavi prema Bogu, daleko od svake ljudske ambicije i svjetovne aspiracije“.²⁶ Zapadni slikari slikaju Jeronima kao mršavog isposnika (Leonardo da Vinci u Vatikanskom muzeju) ili zaogrnutog znanstvenika okruženog svicima i pergamenama (Albrecht Dürer). Ova dva tipa povezana su u Caravaggiovoj slici Jeronima koja se čuva u ga-

²⁴ *Scripturae sacrae affectus*, str. 9 (englesko elektroničko izdanje Vatikana).

²⁵ *Scripturae sacrae affectus*, str. 5 (engl. elektronički tekst).

²⁶ *Scripturae sacrae affectus*, str. 6.

leriji Borghese u Rimu. Tu je Jeronim stariji isposnik obučen u crveno te ima na stolu lubanju kao simbol prolaznosti zemaljskih stvarnosti, ali mu je pogled uprt na knjigu i ruku kojom umače pero u tintarnicu.

„Ta dva ‘mudrosna’ vida bila su veoma uočljiva u njegovu životu. Ako je kao pravi ‘betlehemijski lav’ mogao biti veoma žestok na jeziku, to je uvijek bilo u službi istini kojoj je bio bezuvjetno odan. Kako je protumačio u svojem prvom djelu ‘Život sv. Pavla pustinjača’, lavovi mogu rikati, ali i plakati. Duh Sveti procesom unutarnjeg sazrijevanja povezo je ono što na prvi pogled može izgledati kao dva različita vida Jeronimova značaja.“²⁷

U Vulgatu je Jeronim ugradio svoje znanje grčkog i hebrejskog, kao i svoju izobrazbu u klasičnoj latinštini. Služio se pomagalicama koje su tada postojale, kao Origenova Heksapla. Volio je reproducirati hebrejski stil starozavjetnog teksta, ali bez žrtvovanja latinske elegancije.

„Plod je istinski spomenik koji je obilježio kulturnu povijest Zapada, oblikujući teološki način govora. Jeronimov prijevod naišao je na početku na izvjesno odbijanje, ali je ubrzo postao zajednička baština znanstvenika i običnih vjernika; odatle naziv ‘Vulgata’. Srednjovjekovna Europa učila je čitati, moliti i misliti sa stranica Biblije koju je Jeronim preveo. Na taj način ‘Sveto pismo postalo je neke vrste ogromni leksikon’ (Claudel) te ‘ikonografski atlas’ (Marc Chagall) iz kojeg su mogli izvlačiti kršćanska kultura i umjetnost. Jeronimov prijevod Biblije stalno je oblikovao književnost, umjetnost, čak i pučki govor, ostavivši nam veliko blago ljepote i pobožnosti.“²⁸

U odsjeku „Prijevod kao inkulturacija“ papa Franjo ističe na početku da je Jeronim inkulturirao Bibliju u latinski jezik i kulturu te da je Vulgata postala paradigma za misionarsko djelovanje Crkve. Kad neka nova zajednica prihvati spasenje u Kristu, Duh Sveti preoblikuje njezinu kulturu snagom evanđelja jer je tako Jeronimov prijevod postao animator u stvaranju nove kulture. Ovaj Papa navodi izreku Grgura Velikog da Pismo raste s čitateljem u smislu da „različiti načini na koje se Riječ Božja naviješta, razumijeva i živi u svakom novom prijevodu obogaćuju samo Pismo“.²⁹ Prijevodi omogućuju da se susreću i razumiju ljudi različitih kultura i zato Papa naziva prevoditelje graditeljima mostova (*bridge builder, costruttore di ponti*). Jeronim je studiranjem grčkog i hebrejskog doprinio univerzalnijem shvaćanju kršćanstva, ali povezano s izvorima. Ova Jeronimova godišnjica prigoda je da uočimo misionarsku vitalnost

²⁷ *Scripturae sacrae affectus*, str. 7.

²⁸ *Scripturae sacrae affectus*, str. 10.

²⁹ *Sacrae Scripturae affectus*, str. 11.

„izraženu u činjenici da je Božja riječ prevedena na više od tri tisuće jezika. Kolikim misionarima dugujemo neprocjenjivo objavljivanje gramatika, rječnika i drugih lingvističkih pomagala koja omogućuju veće komuniciranje te postaju sredstva za misijsko nastojanje da dopremo do svakoga. Trebamo to djelovanje podupirati i u njega investirati kako bismo nadilazili granice u komuniciranju i izgubljene prigode za susretanje. Predstoji nam velik posao. Rečeno je kako bez prijevoda nema razumijevanja jer ne bismo razumjeli ni sebe ni druge.“³⁰

Papa u zaključku zove mlade da istražuju kršćansku baštinu po uzoru na Jeronima i tako otkrivaju Kristovu ljubav koja je neodvojiva od susretanja s njegovom riječju.

3. Zagrebačka Biblija 1968. s uvodima i komentarima dviju Biblija na francuskom

Kao bivši student Bonaventure Duda, profesora NZ na KBF u Zagrebu, bio sam doktorand za tri godine nastajanja novog prijevoda Biblije na hrvatski. Inicijativa je došla god. 1965. od ondašnjih književnika koji su molili pomoć katoličkih teologa da se što prije načini pouzdan prijevod na ondašnji književni hrvatski. Po mandatu zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera glavni suradnik s katoličke strane bio je B. Duda koji je znao da se dobar prijevod ne može prirediti za tri godine. Zato je predložio da se za Petoknjžje jezično doradi prijevod hercegovačkog franjevca u Americi Silivija Grubišića. Psalmi su uzeti iz prijevoda Filiberta Gassa, ostale knjige SZ iz rukopisa Antuna Sovića, a za NZ prijevod Ljudevita Rupčića, hercegovačkog franjevca koji je tada bio profesor biblijskih disciplina na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Jure Kaštelan u „Uvodnoj riječi“ predstavio je Bibliju kao djelo svjetske književnosti.³¹ God. 1974. katolička izdavačka kuća *Kršćanska sadašnjost* u Zagrebu otkupila je od državne izdavačke tvrtke „Stvarnost“ autorsko pravo i puno puta tiskala identični tekst za katoličke čitatelje. Prijevod SZ iz ovoga izdanja prilagodili su Bonaventura Duda i Jerko Fućak za čitanja u liturgiji na hrvatskom, a za Novi zavjet su priredili potpuno novi prijevod, strogo oslonjen na grčki izvornik. Revolucionarna novost ovoga prijevoda je hebreiziranje biblijskih

³⁰ *Scripturae sacrae affectus*, str. 12.

³¹ Usp.: *Biblija – Stari i Novi zavjet*, glavni urednici Jure KAŠTELAN i Bonaventura DUDA (Zagreb: Stvarnost, 1968.). Na zamolbu izdavačke kuće i suradnika agnostika katolički suradnici pristali su da „Opći uvod u Bibliju“ „Uvodi i napomene uz knjige Staroga zavjeta“ te „Uvod i napomene uz knjige Novoga zavjeta“ i „Kronološka tablica“ budu stavljeni na kraj, *Ondje*, str. 1169-1292.

imena: tako glavni lik koji je Izraelce uveo u obećanu zemlju nije više Jozua (preuziman u hrvatske prijevode iz Vulgate), nego Jošua. Priređivači nisu mogli do kraja provesti ovu hebreizaciju osobnih i geografskih imena zbog biblijske tradicije u hrvatskom narodu. Posebna pozornost poklonjena je nazivima starozavjetnih žrtava. Neki proročki govori, zatim Psalmi i mudrosne knjige raspoređeni su *stihovano*, što je velika novost za Bibliju na hrvatskom preuzeta iz znanstvenog izdanja SZ na hebrejskom *Biblia hebraica stuttgartensia*. Po uzoru na francusko izdanje *Bible de Jérusalem* izdavači su u tekst stavljali podnaslove za manje cjeline, što čitateljima olakšava praćenje svetog teksta u dubinu. Apsolventica KBF-a u Zagrebu Katica Knezović napisala je god. 1995. diplomski rad o nastanku i prihvatu Zagrebačke Biblije koji je doradila za objavljivanje u časopisu *Obnovljeni život* 1998. te izdala kao zasebnu knjižicu god. 2008³². Knjige SZ u Zagrebačkoj Bibliji bile su kroz 40 godina jedini prijevod dostupan hrvatskim katolicima u domovini (u emigraciji su mogli nabavljati Grubišićevu i Šarićevu Bibliju).³³ Novim tiskanjem Šarićeve Biblije u domovini, koju su egzegetski revidirala tri bibličara a jezično osuvremenio dr. Marko Alerić, došla je do izražaja zdrava raznolikost u prijevodima.³⁴ Radi ekumenske obazrivosti spomenimo ukratko da su u novije vrijeme i hrvatski protestanti³⁵ za svoje vjerni-

³² Usp.: Katica KNEZOVIĆ, „Zagrebačka Biblija (1968.-1998.) I. dio: Nastanak Zagrebačke Biblije“, *Obnovljeni život* 2 (1998.), 107-130.; Katica KNEZOVIĆ, „Zagrebačka Biblija (1968.-1998.) II. dio: Prihvat Zagrebačke Biblije“, *Obnovljeni život* 3 (1998.), 279-296.; Katica KNEZOVIĆ, *Zagrebačka Biblija 1968. O 40. obljetnici* (Zagreb: KS, 2008.).

³³ Usp.: Zbornik *Zagrebačka Biblija. Znanstveni simpozij o 40. obljetnici (1968.-2008.) Zagreb 24. i 25. listopada 2008.* (Zagreb: KS, 2018.). Zbornik donosi 14 izlaganja na tom simpoziju, od toga su sedmorica teolozi, ostali lingvisti. Važno je sjećanje B. Dude o nastanku i prihvatu ovoga prijevoda (Usp.: Bonaventura DUDA, „Biblija stvarnosti ili Zagrebačka Biblija – kako je do nje došlo i kako je primljena“, Marijan VUGDELIJA (ur.), *Biblija – knjiga Mediterana par excellence. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 24. do 26. rujna 2007. u Splitu* (Split: Croatica, 2010.), 423-455. Usp. poglavlje: „Biblija – Božje pismo čovjeku“, Bernardin ŠKUNCA, *Vjeropoj Riječi – Roman esej o fra Bonaventuri Dudi* (Zagreb: KS, 2019.), 97-120. O biblijskom apostolatu B. Dude postoji disertacija Antun VOLENIK, *U službi Evanđelja. Pastoralno-teološki i katehetski doprinos Bonaventure Dude hrvatskoj teologiji* (Zagreb: GK, 2015.), osobito poglavlje treće, str. 133-188.

³⁴ Usp.: Mato ZOVKIĆ, „Usporedba Šarićeve i Zagrebačke Biblije“, *Bogoslovska smotra* 77 (2007.), 665-677.

³⁵ Reformirani kršćani baptističkog usmjerenja preveli su s engleskog *Tyndale New Testament Commentary* te ga uz tekst Dude-Fučaka za NZ tiskali u svojoj izdavačkoj kući „Dobra vest“ u Novom Sadu od 1983. do 1989. u 20 svezaka. U tom izdanju bilo je u komentarskom dijelu pojedinog sveska puno srbizama. Nakon što se Hrvatska osamostalila, dali su popraviti hrvatski u tome prijevodu i izdali ga u tvrtki „Logos“ u Daruvaru god 1997. Među zauzete djelatnike teološkog učilišta za reformirane kršća-

ke prevodili Bibliju: Branko Djaković, cijelu Bibliju 2000., Đuro Martinjak god. 1993. *Dvojezičan englesko-hrvatski Novi zavjet, Psalme i mudrosne izreke*, zatim cijelu Bibliju god. 2011., Ivan Vrtarić cijelu Bibliju god. 2012., Ruben Knežević – Novi zavjet god. 2001. koji je „pobosančen“ posebnim izdanjem u Bosni.³⁶ „Varaždinska Biblija“ iz god. 2012., 2015. i 2019. nema u naslovu prevoditelja, nego samo izdavača.³⁷

Svjestan kako je za plodno čitanje Biblije pojedinačno ili u skupinama potrebno ponuditi dobre uvode u pojedinu knjigu SP te komentare u obliku kratkih napomena ispod crte uz pojedini stih, koji olakšavaju plodan uvid u smisao teksta uz poštovanje kulture izvornih pisaca i povijesnih naslovnika, Duda je organizirao prevođenje *La Bible de Jérusalem*, prošireno i popravljeno izdanje.³⁸ Kad su svi prevoditelji završili preuzeti dio, objavila je Kršćanska sadašnjost o devetstotoj obljetnici Zagrebačke biskupije *Jeruzalemsku Bibliju* uz tekst Zagrebačke Biblije 1968. za SZ i prijevod Duda-Fučaka za NZ.³⁹ Dvije godine prije toga uz tekst NZ u prijevodu B. Duda J. Fučaka objavljen je ekumenski NZ s uvodima i bilješkama također prevedenim s francuskog⁴⁰, ali iz izdanja Ekumenske Biblije 1972. Francuski bibličari katoličkog, pravoslavnog i protestantskog usmjerenja nastavili su po mandatu svojih poglavara rad na ekumenskom prijevodu i komentaru SZ

---

ne u Novom Sadu spadao je i prof. dr. Aleksandar BIRVIŠ (1928.-2015.), koji je preveo na srpski i izdao Evanđelja, Ritmički prepjev Psalama, Knjigu Postanka, Tužaljke i Poslanicu Hebrejima. Sudjelovao je na međunarodnim seminarima o prevođenju u organizaciji United Bible Societies i sam pisao o prevođenju Biblije (Usp.: Aleksandar BIRVIŠ, *Savremena načela prevođenja Svetog pisma* (Beograd: Ikonos, 2002.), 40 stranica džepnog formata – ćirilicom).

³⁶ *Sveto pismo: Novi zavjet*, prijevod s grčkog izvornika Ruben Knežević (Zenica: Dom štampe, 2004.), peto izdanje, džepni format, zeleni omot, 450 stranica teksta plus XXI Dodataka.

³⁷ Usp.: Ruben KNEŽEVIĆ, *Hrvatski bezimprimaturni biblijski prijevodi* (Zagreb: Folia Protestantica Croatica, 2019.), 253-262.

³⁸ Usp.: *La Bible de Jérusalem – La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem, Nouvelle édition entièrement revue et augmentée* (Paris: Desclée De Brouwer, 1978.), 1844 stranice s dvije karte u boji. Treće revidirano izdanje na francuskom tiskano je 1998. Na internetu, pod naslovom *La Bible de Jérusalem* našao sam podatak da je tiskana 2001., 2011., 2015. te izdvojeno Novi zavjet 2019. (uvid 31. listopada 2020.).

³⁹ *Jeruzalemska Biblija – Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, uredili Adalbert REBIĆ, Jerko FUČAK, Bonaventura DUDA (Zagreb: KS, 1994.) tanki biblijski papir, 1814 stranica. U izdanju god. 2007. stoji da je šesto.

⁴⁰ *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, urednik Marijan Jerko FUČAK, tekst Novoga zavjeta preveli Bonaventura DUDA i Jerko FUČAK (Zagreb: KS, 1992.), s Kronološkom tablicom, dvije karte i abecednim popisom glavnih bilježaka, 792 stranice.

te ga objavili u više navrata.⁴¹ Duda je organizirao iz ovoga izdanja prijevod uvoda i bilježaka za SZ, a Kršćanska sadašnjost je to tiskala kao Ekumenski SZ, opet uz tekst biblijskih knjiga iz Zagrebačke Biblije.⁴² Ta dva izdanja s prevedenim uvodima i komentarima veliko su pomagalo studentima teologije i pastoralnim djelatnicima, ako ih strpljivo i ustrajno koriste.

4. Novi prijevod Biblije na standardni hrvatski čeka „imprimatur“ hrvatskih biskupa

Kroatistica Nada Babić u disertaciji o hrvatskim prijevodima NZ od 1902. do 2017. s jezičnog stajališta obradila je petnaest prijevoda – katoličkih i protestantskih.⁴³ Iz svih je odabrala četiri zgode gdje Isus liječi bolesne: uzetoga u Kafarnaumu kojega su rođaci spustili pred Isusa na nosiljci (Mt 9,1-8); čovjeka s usahlom rukom subotom u sinagogi (Mk 3,1-6); subotom pred objed u farizejevoj kući bolesnika s vodenom bolešću (Lk 14,1-6); uzetoga u Jeruzalemu koji je imao 38 godina, a bila je subota (Iv 5,1-9). Ona u zaključku ističe:

„Sve se skupine prijevoda mogu promatrati prema pitanju odnosa prema hrvatskoj kulturi: prema tomu jesu li poštovali hrvatsku prevoditeljsku tradiciju, posebno biblijsku; jesu li poštovali hrvatsku standardnojezičnu normu... Prevoditeljski je posao zahtjevan, osobito onaj koji se odnosi na svetopisamske tekstove, traži poznavanje ishodišne kulture i one u koju se prevodi, stoga površno prevođenje, još ako je u neskladu s hrvatskom kulturom – ne može dati valjan prijevod koji će ljudi rado čitati.“⁴⁴

Inicijativa za nov prijevod Biblije na hrvatski nikla je u Hrvatskom biblijskom društvu (HBD) u Zagrebu i hrvatski su bibličari o njoj raspravljali na pet seminara od 2001. do 2006. Iz nje je izrastao znanstveni rad Bože Lujica o suvremenom prevođenju Biblije i o novom projektu prijevoda Biblije na standardni hrvatski.⁴⁵ Na temelju radnog iskustva s kro-

⁴¹ *La Bible traduction eocuménique, Edition intégrale TOB, 7e édition, 96e mille* (Paris: Ed. du Cerf, 1997.). Ponovno tiskana 2004. i 2010. To posljednje izdanje bilo je izvanredan ekumenski događaj jer zbog sudjelovanja pravoslavaca uključuje šest deutrokanonskih knjiga Pravoslavnih Crkava: Treću i Četvrtu Ezrinu, Treću i Četvrtu Makabejsku te Manašeovu molitvu i Psalam 151. - Prema natuknici „Traduction eocuménique de la Bible“, *Wikipedia*, dvije stranice (uvid 31. listopada 2020.).

⁴² *Stari zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, urednik Adalbert REBIĆ (Zagreb: KS, 2011.).

⁴³ Usp.: Nada BABIĆ, *Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. stoljeća* (Zagreb: KS, 2018.).

⁴⁴ Nada BABIĆ, *Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. stoljeća*, 323-324.

⁴⁵ Usp.: Božo LUJIĆ, „Lingvističke teorije prevođenja i novi hrvatski prijevod Biblije“, *Bogoslovska smotra* 77 (2007.), 59-102.

atistima koji su popravljali jezik mojih teoloških članaka pozdravio sam inicijativu o novom prijevodu Biblije na standardni hrvatski i odaziv dr. sc. Borisa Becka i dr. sc. Marka Alerića kao kroatista i proznih pisaca da naše prijevode lektoriraju, ali u sporazumu s pojedinim prevoditeljem. Oni su predložili da biblijske aoriste pretvaramo u perfekte te da izbjegnemo arhaizme, kako god neki izrazi bili duboko ukorijenjeni u misnim čitanjima i svećeničkim propovijedima.

Budući da sam se od deuterokanonskih spisa SZ bavio knjigom o Tobiji koja potiče Židove dijaspore da svoju vjeru u tuđini njeguju, makar se oni i njihovi potomci stalno zadržali izvan Svete Zemlje, prijavio sam se da prevedem tu knjigu. Ona je sačuvana samo na grčkom u Septuaginti. Posebno me privlači i Jakovljeva poslanica zbog učenja da je vjera bez djela mrtva i naglašavanja ljubavi prema bližnjima kao osnovnoj zapovijedi, a u vrijeme kada je ta novozavjetna poslanica napisana Matejevo evanđelje još nije kolalo po crkvenim zajednicama Sirije i Palestine kao kanonska knjiga. Zamolio sam da kroatisti moj prijevod brzo pregledaju i dadnu mi na uvid.

Katolički bibličar Joseph A. Fitzmyer među fragmentima rukopisa u Kumranu našao je četiri komadića Tob na aramejskom i jedan na hebrejskom.⁴⁶ Fitzmyer je našao da je u aramejskim sačuvanim fragmentima ocu ime *Thobi*, a hrvatska prevoditeljska tradicija obojicu naziva Tobija. Odlučio sam zadržati za oca oblik „Tobija“ jer je bliži aramejskom izvorniku, iako ga prijevodi na velike jezike nazivaju Tobitom. Lektor B. Beck je to prihvatio. Prevoditelji Septuaginte znali su dobro grčku gramatiku te poznavali djela grčkih književnika i mudraca, ali su pri prevođenju zadržavali hebrejske konstrukcije, paralelizme i metafore kako bi zornije podsjećali na izvornik. Profesor Duda učio nas je da je osnovno pravilo prevoditi smisao, a ne riječ po riječ. Na sugestiju kroatista odlučili smo prevoditi na standardni hrvatski kojemu su temelji učvršćeni krajem 19. stoljeća, ali je u 20. stoljeću umjetno podvrgavan jugoslaveniziranju s vrhuncem u tzv. Novosadskom dogovoru god. 1954.

„Osamostaljenje Republike Hrvatske omogućilo je hrvatskom jeziku samostalan i prirodan jezični razvoj, neovisan o političkim, društvenim i inim pritiscima. Hrvatski je jezik ugrađen u temelje hrvatskoga nacionalnog i jezičnog identiteta, no standardni se jezik međutim nikada ne može dokraja naučiti. Stoga je proučavanje i njegovanje hrvatskoga jezika i njegova standarda osnovna zadaća Instituta za hrvatski jezik.“⁴⁷

⁴⁶ Usp.: Joseph A. FITZMYER, *Tobit* (Berlin: De Gruyter, 2003.), 92.

⁴⁷ Iz internetskog članka „O hrvatskom jeziku“, na adresi <http://ih.jj.hr> (uvid 17. 3. 2017.)

O standardnom hrvatskom postoji obilna literatura jer se današnji kroatisti trude održavati ga u školama i javnim medijima.⁴⁸

B. Beck mi je u sredinom kolovoza 2002. na 4 stranice poslao obrazloženje svojih zahvata u mojemu prijevodu Tob. Odgovorio sam mu tek 29. kolovoza 2005. s radnog odmora u župi Akureyri na Islandu. On je uspješno presložio redosljed pridjeva i imenica te dijelova rečenica. Ponekad je morao dobrano pomiješati dijelove rečenica. Obilno je ubacivao subjekte i objekte kada je prosudio da je to potrebno kako bi se znalo tko kome što govori ili čini. Moje raskošno služenje veznikom „te“ popravio je u „i“, „utaboriti se“ u „ulogoriti se“, „baštiniti“ u „naslijediti“, „vonj“ u „miris“, „sužanjstvo“ u „zarobljeništvo“, „pjege“ u „mrlje“. U 3,3 moj izraz „spomeni me se“ bio je promijenio u „sjeti me se“. Obrazložio sam da je grčka riječ *anamnesis* prijevod hebrejske *zikkaron* koja u SZ znači spominjanje Božjih spasenjskih djela, spomen od kojega se živi u sadašnjosti. Prihvatio je moje obrazloženje. U 3,5 moj izraz „niti smo pred tobom hodali u istini“ promijenio je u „išli“, ali se žalio da ne razumije što znači „ići u istini“. Obrazložio sam da je to biblijska metafora za moralno življenje, u skladu s objavom. Uvažio je. U 4,7 „svima koji čine pravdu“ transformirao je u „svima pravednima“. Na moju primjedbu da je biblijska pravda više od socijalne dimenzije, ostao je pri svome. U 14,7 „u pravednosti će blagoslivljati Boga“ promijenio je u „pravedno će...“ Vratio sam „pravednost“ koja ovdje ima prizvuk religioznosti, pobožnosti. Uvažio je. U 14,9 „služiti Bogu u istini“ prekrojio je u „služiti iskreno Bogu“; vratio sam na „u istini“ jer se radi o biblijskom moralu, življenju prema Božjim zapovijedima za koje vjernik zna iz objave. Uvažio je.

Drugi kroatist u našem timu je dr. Marko Alerić koji djeluje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Imam s njime pozitivno iskustvo nastalo iz suradnje na popravljenom izdanju Šarićeve Biblije koju je god. 2006. izdao HBD u Zagrebu, pri čemu smo nas trojica bibličara (B. Odošić, K. Višaticki i ja) tekst uskladili sa sadašnjim znanstvenim izdanjem Biblije na hebrejskom i grčkom, a on pomladio Šarićev hrvatski iz god. 1942. te ga uskladio sa sadašnjim standardnim hrvatskim, poštujući Šarićev jezik i stil, jer su to tražili biskupi BiH pri davanju svoje suglasnosti za projekt.⁴⁹

⁴⁸ Usp.: Anđa SUVALA – Jasna PANDŽIĆ (ur.), *Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku. Zbornik radova* (Zagreb: 2015.); Marija ZNIKA, „Još jedno dragocjeno djelo za spoznaje o hrvatskom jeziku“, *Rasprave* 42/1 (2016.), 267-275. Ovo je prikaz zbornika Ante BIČANIĆ (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika, knjiga 4* (Zagreb: Croatica, 2015.), 758 stranica s 14 znanstvenih priloga.

⁴⁹ Usp.: Josip VRBIĆ, „Zaboravljeni prijevodi u novom ruhu“, *Katolički tjednik* 26/2007. (1. srpnja 2007.), 4-6. Mato ZOVKIĆ, „Šarićeva Biblija 2006.“, M. VUGDELIJA (ur.), *Biblija – knjiga Mediterana par excellence*, 457-470.

U jedanaest godina od prvog popravljenog izdanja Šarićeva Biblija tiskana je deset puta u čak 125 000 primjeraka, što je zoran znak o recepciji Šarićeve Biblije kojoj je M. Alerić znatno pridonio.⁵⁰

Kad je riječ o Jakovljevoj poslanici, u samom naslovu autor se predstavlja kao „sluga Boga i Gospodina Isusa Krista“. Kršćanska tradicija poistovjetila ga je s „bratom“ Isusovim koji se spominje u sinoptičkim evanđeljima i Djelima apostolskim kao starješina jeruzalemske zajednice Isusovih sljedbenika nakon razlaza apostola. Kako je on pogubljen god. 62., a nadahnuti spis sačuvan pod njegovim imenom sadržava elegantan grčki s preko 60 tzv. *hapax legomena* (riječi koje dolaze samo tu u grčkom ili samo u NZ) i uz to odlomke pisane književnom vrstom dijatribe, današnji bibličari većinom drže da je nije napisao neobrazovani galilejski propovjednik, nego neki Jakovljevi suradnik s helenističkom naobrazbom i kulturom koji je uz to čitao Septuagintu na grčkom.⁵¹

B. Beck i M. Alerić popravljali su moj redosljed imenica i pridjeva kao apozicije, zatim mijenjali arhaične izraze i moje regionalizme te na nekoliko mjesta premjestili dijelove rečenice u pojedinom biblijskom stihu. Jak 2,15-16 pretpostavlja da bi na bogoslužje zajednice mogli doći „brat ili sestra koji nemaju što obući i jesti“ te da bi na njima starješina ili njegov neposredni suradnik mogli zlorabiti liturgijsku formulu otpuštanja s „Idite u miru“, a da im ništa ne dadnu za odjeću i hranu. Tu Jakov ili njegov kasniji suradnik izričito spominju žene u Crkvi. Međutim, u Jak *adelphós* (brat) dolazi još 17 puta, a kako je ta riječ srodna s *adelphē* (sestra), očito je nadahnuti pisac pod „brat“ mislio i sestre u zajednici krštenih. Danas prevodimo Bibliju *inkluzionim* jezikom sa sviješću da su i vjernice prisutne u zajednici. Zato sam posvuda prevodio s „braćo i sestre“ i kroatisti su to poštovali.

Komentatori su zamijetili da riječ *dipsyhos*, koja stoji u 1,8 i 4,8, ne postoji u grčkom novozavjetnog vremena te da ju je nadahnuti pisac morao skovati po pravilima grčkoga jezika kako bi izrazio svoju misao. U 1,8 preveo sam ga s „dvouman“ (tako i Duda, Raspudić „s razdijeljenom dušom“, Šarić „razdijeljene duše“). Ja sam u 1,8 preveo s „dvouman“, a

⁵⁰ G. Damir Lipovšek, izvršni direktor HBD-a u Zagrebu, javio mi je u elektroničkom pismu 21. ožujka 2017. da je Šarićeva Biblija u prvom popravljenom izdanju god. 2006. tiskana u 11 200 primjeraka te da je do sada tiskana 10 puta u 125 000 primjeraka. Uvažavajući želju protestanata koji se služe Biblijom na hrvatskom, Šarićevu Bibliju objavio je HBD bez sedam deuterokanonskih knjiga SZ god. 2006., 2007., 2010. i 2013. u svega 11 000 primjeraka. Nadalje, objavljena su 4 izdanja s velikim slovima: god. 2012., 2013., 2014. i 2016. u svega 16 500 primjeraka.

⁵¹ Za analizu Jakovljeva grčkog, usp.: Jacqueline ASSAËL – Élian CUVILIER, *L'Épître de Jacques* (Genève: Labor et Fides, 2013.), 27-94.

u 4,8 „dvoumnicí“ jer se pridjev može razumjeti kao imenica koja stoji u množini. Kroatisti su ostavili moju opciju u 1,8, a u 4,8 moj izraz „i srce od dvojbe, vi dvoumnicí“ popravili u „a vi neodlučni, očistite srce od dvojbe“. U 1,12 moj izraz “Bog obećao onima koji ga ljube” promijenili su u „... koji ga *vole*“. Promijenili su i citat o najvećoj zapovijedi u 2,8: „*Voli* svoga bližnjega kao samoga sebe“. Ne samo ovdje nego i u drugim spisima NZ koje sam egzegetski pregledao naši kroatisti preferiraju „voljeti“ mjesto „ljubiti“, ali imenicu „ljubav“ nisu isključili. Poštovao sam njihov odabir, ali bi bila poželjna rasprava o tome. Ovo me podsjeća na talijanski „*Ti voglio bene*“ među zaručnicima i bračnim partnerima.

U 1,19 moj izraz „srdžba“ promijenili su u „ljutnja“. U 1,26-27, gdje sveti pisac pridjev *thrēskós* i imenicu *thrēskeía* kao izraze za sudjelovanje građana u vjerskom obredu u čast caru ili državnim bogovima koristi da istakne što je prava religioznost, bio sam preveo s “religiozan, religioznost“. Alerić i Beck su popravili u „pobožan, pobožnost“. Ostavio sam, ali ću pri pisanju komentara Jak uputiti na puno značenje izvornog izraza. U 3,2 izraz *polla ptaíomen hapantes* koji sam bio preveo sa „svi mi puno posrćemo“, lektori su popravili u „Svi mi često griješimo“ i uvažio sam. U 3,4 moj izraz „uzmimo lađe“ promijenili su u „zamislimo brodove“. U 3,5 moj izraz „malen ud u našem tijelu“, promijenili su u „malen dio“. U 3,6 „jezik ... kalja cijelo tijelo“, promijenili su u „... cijeloga kalja“. U 3,12 „ne može se slana voda učiniti pitkom“ popravili su u „slana voda ne može postati pitka“. U 3,13 „blagim djelovanjem“ popravljeno je u „blagim *postupcima*“ što bolje odgovara kontekstu. U 3,14 „ne nadimajte se“ popravili su u „ne pravite se važni“.

U 4,4 nedosljedno življenje naslovnika autor je žigosao proročkim izrazom *moihalídes* – preljubnice, ženski rod plural. Tako su u Hoš 9,1; Ez 16,15 i drugdje u Septuaginti nazvani prvenstveno muški Izraelci zato što krše obveze savezničke vjernosti Bogu. Bio sam preveo „Nevjerni rode“, a lektori su popravili u „nevjerni ljudi“ što sam uvažio. U 5,7 grčki izraz *heōs labē proímon kai opsímon* doslovno znači „dok ne dobije rani i kasni“, a misli se „dažd, pljusak“. Pridjevi su ovdje u akuzativu muškoga roda jer se odnose na zamišljenu imenicu *βητὸς* koja je muškog roda. Prevoditelji ovdje umeću imenicu „kiša“ radi čitatelja koji ne znaju klimatske prilike u Palestini autorova vremena. Tako sam i ja preveo: „Zemljoradnik strpljivo očekuje dragocjeni urod zemlje nakon što padne jesenska i proljetna kiša“. Kroatisti su vješto presložili redosljed rečenice u: „Nakon što padne jesenska i proljetna kiša, zemljoradnik strpljivo očekuje urod zemlje.“ U 5,8 stoji član s imenicom *hē parousía* koja doslovno znači „prisutnost, nazočnost“, ali se misli na slavnu prisutnost Krista suca, njegov ponovni

dolazak. Zato sam ga bio preveo velikim slovom Dolazak. Kroatist to nije uvažio. Pred početak stiha u 5,17 bio sam zaboravio staviti broj 17. Kroatisti su to uočili i stavili potrebni broj. Dodavanjem priloga „tako“ jače su istaknuli autorovu misao da je ponovna kiša zaista bila plod Ilijine molitve.

Naš projekt prate Udružena biblijska društva (*United Bible Societies* – UBS) sa sjedištem u Londonu, ugledna kršćanska izdavačka kuća koju su pokrenuli protestanti kao apostolat Biblije i uglavnom je oni financijski održavaju. Na temelju svojega radnog iskustva odgovorni u UBS-u predložili su svojega djelatnika dr. Thomasa Kauta, katoličkog bibličara iz Njemačke, da nas na seminarima uvede u današnje metode prevođenja Biblije. On je sugerirao da odaberemo dva mlada kroatista koji će naše prijevode usklađivati sa standardnim hrvatskim te da oni po mogućnosti budu i književnici. Te uvjete ispunjavaju Boris Beck i Marko Alerić. Nakon što sam počeo s njima surađivati, s više pažnje čitam njihove povremene članke ili kratke pripovijesti u našim katoličkim listovima. Vidim da su katolički vjernici i znam da svoje zahvate mjere prema jednom novijem prijevodu Biblije na engleski. Dobro je da su samo dvojica jer će ujednačenim stilom i jezikom uspješnije urediti novi prijevod Biblije na hrvatski. Zahvalan sam im za jezične i stilske zahvate u mojemu prijevodu Tob i Jak. Dr. Kaut učio nas je da su biblijski pisci pisali pojedinu knjigu razumljivim jezikom svojega naroda ili onih koje su željeli oslovljivati. Ipak je njihov jezik „die gehobene Sprache – svečani, uzvišeni jezik“. To bi trebali imati na umu današnji prevoditelji i lektori. Svečan, ali razumljiv! Biblija je knjiga Crkve, ali i svjetska književnost. Zato vodimo računa o recepciji u hrvatskom narodu danas.

Hrvatsko biblijsko društvo (HBD) tiskalo je god. 2018. knjižicu o projektu novog prijevoda Biblije na standardni hrvatski s uvodima Bože Lujića i Marija Cifraka te popisom suradnika na ovom projektu. Na kraju su priložili izbor od nekoliko prevedenih poglavlja, uz cjeloviti tekst Jone i Jakovljeve⁵². Izvršni direktor HBD-a Damir Lipovšek javio mi je 30. listopada da je prevodilački i lingvistički rad na projektu dovršen; slijedi tehnička dorada i čekanje na imprimatur Hrvatske biskupske konferencije koja će, pretpostavljam, odabrati užu komisiju za pregled teksta te eventualno zatražiti pokoji ispravak, ali smo na pragu izdanja novoga prijevoda Biblije na hrvatski. Podsjetimo još jednom: Biblija je knjiga objave za

⁵² Usp.: Božo LUJIĆ (ur.), *Hrvatski standardni prijevod Biblije. Tradicijska podloga, lingvistička načela i prevedeni tekstovi* (Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo, 2018.). Popis 25 suradnika, str. 94. Knjiga Jonina str. 121-124, Jakovljeva poslanica, str. 138-144.

Židove i kršćane, ali i klasično djelo svjetske književnosti.⁵³ Novi prijevodi su potrebni zato što napreduje proučavanje svetih spisa na izvornim jezicima i što se jezik pojedinog naroda razvija.

Zaključak

Nastankom i plodnim djelovanjem biblijskih društava, osobito *United Bible societies* sa sjedištem u Londonu (UBS), kršćanski bibličari složili su se da za službeni tekst na izvornim jezicima uzimaju *Biblia hebraica stuttgartensia* i *Septuaginta* (izdanje u Göttingenu), a za Novi zavjet *The Greek New Testament* koji tiskaju UBS i DBG u Stuttgartu. Nove prijevode u velikim narodima animiraju biblijska društva, uz mandat kršćanskih starješina. Danas je uvriježeno da na pojedinom prijevodu radi po nekoliko desetaka bibličara koji oslušuju sugestije stručnjaka za književni jezik u vlastitom narodu. Tumačenje Biblije i književni jezik pojedinog naroda toliko su uznapredovali da više nema dobrog prijevoda koji bi mogao načiniti pojedinac, makar bio genijalan.

Vodeći računa o recepciji u ciljanoj skupini ili cijelom vlastitom narodu, prevoditelji ne mogu više biti ropski odani izvorniku. Od sedamdesetih godina prošloga stoljeća počeli su nastajati prilagođeni prijevodi, npr. *Good News Bible* na engleskom govornom području, *La Bibbia in lingua corrente* na talijanskom, *Bibel in gerechter Sprache* na njemačkom. Vrlo osjetljivo pitanje je tzv. *inkluzioni jezik* u kojem prevoditelji i izdavači vode računa o postojanju žena u vremenu pisanja biblijskih knjiga, ali tada je društvo bilo patrijarhalno. Muškarac je bio glava obitelji te vjerske i društvene zajednice pa su sveti pisci prenosili objavljene događaje i poruke u mentalitetu patrijarhalnog društva. Kako prevesti svete tekstove da se današnje žene osjećaju uvažene i prihvaćene u vjerničkoj i društvenoj zajednici?

Prema mojemu uvidu tri postojeća prijevoda Biblije na hrvatski (Šarićeva, Zagrebačka, Franjevačka⁵⁴) više su okrenuta točnom prijevodu izvornika nego kulturnom stanju i duhovnim potrebama hrvatskih čitatelja od 1941. do 2010. U prijevodu poslanica NZ Duda-Fučak često su usiljeno stvarali dugačke rečenice iz vjernosti prema grčkom tekstu, a u brojnim kovanicama nisu se pitali kako one zvuče hrvatskom čitatelju,

⁵³ Usp.: Dean SLAVIĆ, *Biblija kao književnost* (Zagreb: Školska knjiga, 2016.). Objavio sam svoju recenziju te knjige u *VrhBosnensia* 1/2017., 326-329.

⁵⁴ *Franjevačka Biblija – Stari zavjet preveo Silvio Grubišić, franjevac; Novi zavjet preveo i popratio razjašnjenjima Gracijan Raspudić, franjevac*. Priredio Ivan DUGANDŽIĆ (Tomislavgrad: Naša ognjišta, 2010.)

na pr. „zlopatiti se“ u 2 Tim 1,8; 2,3.9; 4,5. U zdravoj napetosti između pastoralnog i teološkog prijevoda, zastupam uvjerenje da prijevod Biblije treba biti *vjeran* nadahnutom hebrejskom i grčkom tekstu i što više *razumljiv* prosječnim čitateljima naroda kojemu je namijenjen.

TRANSLATION OF THE HOLY SCRIPTURES: PASTORAL OR THEOLOGICAL?

Summary

This is a paper that was presented at the Conference entitled Ignorantia Scripturae ignorantia Christi est organized by the Catholic faculty of Theology within Sarajevo University on 5 and 6 November 2020. In researching how modern Bible translators stay faithful to the original language and understandable to the readers of their respective language groups, the author offers a brief depiction of four Bible translations into German, two into English, two into Italian and two into French.

The Croatian translation, „Zagreb Bible 1968.“, was the fruit of a constructive collaboration between secular Zagreb writers in the time of the socialist regime and Croatian Catholic Bible scholars headed by Professor Bonaventura Duda, OFM. The author points out that Croatian students of theology and pastoral activists received great help when in 1994. B. Duda organized the translation and publication of an introduction to individual books of the Bible and commentary in the form of footnotes, taken from La Bible de Jérusalem. In 2011. Duda organized the translation of the introduction and footnotes from the Traduction oecuménique de la Bible.

Next, the author presents a survey of Scripturae sacrae affectus by Pope Francis on 30 September 2020. on the sixteen hundredth anniversary of the death of Saint Jerome. This Pope evaluates the Vulgata as a great inculturation of the Bible's message into the culture of European nations. Therefore, Bible translators are bridge builders.

In 2001., at the initiative of the Croatian Bible Society in Zagreb (HBD – Hrvatsko biblijsko društvo) 23 Bible scholars and two experts in standard Croatian language began translating the whole Bible into standard Croatian. They completed this endeavor in October 2020. This new translation is waiting for the imprimatur of the Croatian Catholic bishops before publication.

The author responds to the dilemma in the title of his presentation: any new Bible translation should address progress in studies of language, culture and the history of biblical sources and at the same time make the translation of the inspired books understandable to new generations of a particular language group or target group.

Keywords: *original Bible languages, culture of biblical authors and their historical addressees, progress in understanding the holy texts, changes in the language of intended audience, inclusive language embracing the presence and needs of women in God's plan of salvation, a faithful and understandable translation.*

Translation: Mato Zovkić and Kevin Sullivan